

DOI: 10.4467/29567610PIB.25.015.21873

dr Marcin Czosnek

Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu
ORCID: 0000-0002-1623-4720
e-mail: marcin.czosnek@wskz.pl

mgr Marta Czosnek

Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu
ORCID: 0009-0001-0873-1233
e-mail: marta.czosnek@wskz.pl (autor do korespondencji)

**KOMPENSACJA CZY REPRESJA? ARTYKUŁ 244C K.K.
JAKO NARZĘDZIE PRZECIWDZIAŁANIA UCHYLANIU
SIĘ OD OBOWIĄZKU NAPRAWIENIA SZKODY**

**COMPENSATION OR REPRESSION? ARTICLE 244C
OF THE PENAL CODE AS A TOOL TO COUNTERACT
EVASION OF THE REPARATION OBLIGATION.**

Streszczenie

W artykule podjęto próbę analitycznej oceny skutków nowelizacji polskiego prawa karnego w kontekście pozycji procesowej pokrzywdzonego. Szczególny nacisk położono na zmiany wprowadzone w 2015 roku w art. 46 Kodeksu karnego oraz na dodanie art. 244c w roku 2023. Celem badania jest ustalenie, czy wskazane modyfikacje legislacyjne przyczyniły się do realnego wzmocnienia pozycji osób pokrzywdzonych przestępstwem w zakresie dochodzenia roszczeń majątkowych w ramach postępowania karnego. Przedmiotem rozważań jest zatem ewolucja instytucji obowiązku naprawienia szkody oraz efektywność egzekucji środków kompensacyjnych orzekanych przez sądy karne. W opracowaniu zastosowano metodę dogmatyczno-prawną, umożliwiającą szczegółową analizę obowiązujących przepisów prawa karnego materialnego. Przedmiotem badania stały się art. 46 oraz art. 244c Kodeksu karnego, ze szczególnym uwzględnieniem ich praktycznego zastosowania w działalności sądowej i prokuratorskiej. Ponadto wykorzystano analizę danych statystycznych dotyczących liczby orzeczeń nakładających środki kompensacyjne oraz liczby i wyników postępowań przygotowawczych wszczynanych na podstawie art. 244c k.k., co pozwoliło na ocenę skuteczności nowego instrumentu prawne-

go. Rezultaty – nowelizacja art. 46 k.k. z 2015 roku przyczyniła się do wzmocnienia funkcji kompensacyjnej obowiązku naprawienia szkody, nadając jej charakter wyłącznie odszkodowawczy. Tym samym ułatwiono ofiarom przestępstw dochodzenie roszczeń cywilnych w ramach postępowania karnego. Wprowadzenie art. 244c k.k., penalizującego uchylanie się od wykonania środka kompensacyjnego, stanowi istotny krok w kierunku zwiększenia skuteczności egzekucji orzeczonych środków. Niemniej jednak, praktyczne zastosowanie tej normy napotyka na trudności dowodowe, zwłaszcza w zakresie wykazania umyślności działania sprawcy, co może ograniczać jej skuteczność i efektywność. Wnioski – przeprowadzone analizy wskazują, że zmiany legislacyjne w zakresie środków kompensacyjnych wykazują potencjał w kierunku zwiększenia ochrony interesów majątkowych pokrzywdzonych. Jednakże art. 244c k.k., mimo swojej doniosłości normatywnej i prewencyjnego charakteru, może być wykorzystywany instrumentalnie i napotykać na poważne trudności w praktyce orzeczniczej. W szczególności problematyczne może być przypisanie sprawcy winy umyślnej w przypadkach uchylania się od wykonania obowiązku kompensacyjnego. W świetle powyższego niezbędne wydaje się dalsze monitorowanie praktyki stosowania nowych przepisów oraz rozważenie ewentualnych korekt legislacyjnych mających na celu zwiększenie ich efektywności.

Słowa kluczowe: kompensacja szkody, restytucja a sankcja, obowiązek naprawienia szkody, pokrzywdzony, klauzula antykumulacyjna

Summary

The present article seeks to undertake an analytical evaluation of the impact of amendments to Polish criminal law, with particular reference to the procedural position of the victim. The study places particular emphasis on the changes introduced in 2015 to Article 46 of the Penal Code and the addition of Article 244c in 2023. The aim of the study is to determine whether the indicated legislative modifications have contributed to a real strengthening of the position of persons wronged by a crime with regard to the pursuit of property claims in criminal proceedings. The subject of consideration is therefore the evolution of the institution of the obligation to make reparation for damage and the effectiveness of the enforcement of compensatory measures ordered by criminal courts. The study employs a dogmatic-legal method, which facilitates a detailed analysis of the substantive criminal law provisions in force. The subject of the study was selected to be Article 46 and Article 244c of the Penal Code, with particular emphasis on their practical application in judicial and prosecutorial activity. Furthermore, an analysis of statistical data concerning the number of judgements imposing compensatory measures, as well as the number and results of preparatory proceedings initiated on the basis of Article 244c of the Penal Code, was used to assess the effectiveness of the new legal instrument. Results – the 2015 amendment of Article 46 of the Criminal Code contributed to the consolidation of the compensatory function of

the obligation to make reparation, thereby endowing it with a purely compensatory character. Consequently, it has been facilitated for victims of crime to pursue civil claims within the context of criminal proceedings. The introduction of Article 244c of the Code of Criminal Procedure, which criminalises the evasion of a compensation measure, represents a significant development in enhancing the efficacy of enforcing adjudicated measures. However, the practical implementation of this norm is encumbered by evidentiary challenges, particularly in substantiating the perpetrator's intentionality, which may impede its efficacy and efficiency. Conclusions – the analyses carried out demonstrate that the legislative changes in the field of compensatory measures have the potential to increase the protection of the property interests of victims. Nevertheless, despite its normative significance and preventive character, Article 244c of the Penal Code may be used instrumentally and encounter serious difficulties in the jurisprudence practice. In particular, it may be problematic to attribute intentional guilt to the perpetrator in cases of evasion of the compensation obligation. In view of the aforementioned points, it appears imperative to persist in the monitoring of the implementation of the novel provisions and to deliberate potential legislative amendments intended to enhance their efficacy.

Keywords: compensation for damage, restitution versus sanction, obligation to make reparation, victim, anti-cumulation clause

Wstęp

W 2023 roku do polskiego porządku prawnego na skutek nowelizacji Kodeksu karnego (k.k.) wszedł artykuł 244 c, który pozwolił objąć kryminalizacją zachowanie polegające na uchylaniu się od obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub nawiązki. Zapisy tej normy wywoływały wiele dyskusji, począwszy od uwag zgłaszanych w konsultacjach prowadzonych przed znowelizowaniem przepisów, poprzez krytyczne głosy, które pojawiły się już po jej wprowadzeniu do Kodeksu karnego.

Hipoteza przyjęta przez Autorów opiera się na założeniu, że ewolucja prawa karnego w kontekście ochrony interesów majątkowych pokrzywdzonego przestępstwem, stanowi wzmocnienie jego pozycji w uzyskaniu zaspokojenia z orzeczonych środków kompensacyjnych na jego rzecz. By potwierdzić swoje założenie badawcze przy zastosowaniu metod: dogmatyczno-prawnej oraz statystycznej dokonano kompleksowego

1 Por. M. Łazarz, *Odpowiedzialność karna za uchylanie się od wykonania środka kompensacyjnego*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” t. XVI, 18 (1) 2021, Ł. Pilarczyk, *Przestępstwo uchylania się do wykonania środka kompensacyjnego (art. 244c Kodeksu karnego) – ocena zasadności wprowadzenia regulacji*, „Prawo w działaniu” Sprawy Karne, T.55 Sprawy Karne, 2023, A. Lach, R. Gołdyn-Badowiec, *Przestępstwo uchylania się od wykonania orzeczonego przez sąd środka kompensacyjnego jako instrument wsparcia pokrzywdzonego: uwagi na tle porządków prawnych wybranych państw europejskich*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, T.86, Nr 4, 2024

przedstawienia instytucji obowiązku naprawienia szkody w polskim ustawodawstwie karnym po 1997 roku przez pryzmat zmian, jakie wprowadzono w kontekście jej charakteru. Zaprezentowano przesłanki i konsekwencje przestępstwa typizowanego w art. 244 c k.k. w obszarze wpływu na pozycję pokrzywdzonego, a także ukazano statystyczny obraz tego czynu zabronionego.

Obowiązek naprawienia szkody w polskim ustawodawstwie karnym po 1997 roku

W obowiązującej od 1997 roku ustawie karnej, instytucję obowiązku naprawienia szkody zasadniczo określono w art. 46 k.k. Przepisy odnoszące się do tego obowiązku zawarto także w art. 67 § 3 k.k. i art. 72 § 2 k.k. Od chwili ustalenia brzmienia art. 46 k.k. w kodeksie karnym rozpoczęła się dyskusja czy przepis ten, ma charakter wyłącznie prawnokarny, czy również cywilnoprawny².

W pierwotnym tekście kodeksu karnego z 1997 r. obowiązek naprawienia szkody oraz zadośćuczynienie za doznaną krzywdę stanowiły środek karny, którego stosowanie ograniczone zostało do określonych kategorii przestępstw tj. spowodowania śmierci, ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji lub przeciwko środowisku, a także przeciwko mieniu lub obrotowi gospodarczemu. Przepis ten wyłączał wynikającą z prawa cywilnego materialnego instytucję przedawnienia.

Zgodnie z art. 56 k.k. w pierwotnym brzmieniu ustawy, przy orzekaniu obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia, należało wziąć pod uwagę dyrektywy wymiaru kary określone w art. 53 k.k., zindywidualizowane w stosunku do konkretnego sprawcy (art. 55 k.k.). Skutkowało to koniecznością uwzględnienia właściwości i warunków osobistych sprawcy w zakresie jego sytuacji majątkowej, czego konsekwencją była konieczność brania pod uwagę możliwości zarobkowych sprawcy, a także posiadanych przez niego wartości majątkowych. Ocena stanu zamożności oskarżonego lub jej braku stanowiła istotną okoliczność przekładającą się z kolei na stopień represyjności wyroku ze względu na możliwość zarządzenia wykonania kary na podstawie art. 75 § 2 k.k. w przypadku, gdy sprawca nie dysponował majątkiem umożliwiającym zrealizowanie obowiązku³. Stawiało to na drugim miejscu interes pokrzywdzonego w uzyskaniu zaspokojenia jego roszczeń wynikających z popełnionego przestępstwa. Takie podejście było poniekąd sprzeczne z zapisami art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k., który także w swoim pierwotnym brzmieniu wskazywał, iż celem postępowania karnego jest uwzględnienie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego. W ramach tej dyrektywy mieszczą się roszczenia cywilne pokrzywdzonego wynika-

2 Wyrok SN z 10.08.2017 r., II CSK 844/16, OSNC 2018, nr 5, poz. 53; Uchwała SN z 21 grudnia 2006 r., III CZP 129/06, LEX nr 204956.

3 Wyrok SN z 23.07.2009 r., V KK 124/09, LEX nr 519632.

jące z doznanego na skutek popełnienia przestępstwa uszczerbku o charakterze majątkowym lub niemajątkowym⁴.

W wyniku wejścia w życie 1 lipca 2015 r. ustawy z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁵, niekorzystna sytuacja procesowa pokrzywdzonego uległa odwróceniu. Instytucje obowiązku naprawienia szkody i zadośćuczynienia straciły status represyjno – kompensacyjnego środka karnego na rzecz funkcji wyłącznie kompensacyjnej, której zadaniem było ułatwienie uzyskania przez pokrzywdzonego pełnego zaspokojenia roszczeń cywilnoprawnych wynikających z popełnionego przestępstwa⁶. Przywołana nowelizacja kodeksu karnego w fundamentalny sposób, spójnie i konsekwentnie zreformowała aspekt kompensacji szkody i krzywd. Intencją ustawodawcy było zrównanie skutków wynikających z art. 46 k.k. w aktualnym brzmieniu z uwzględnieniem powództwa cywilnego, z wyjątkiem możliwości orzekania o rencie. W wyniku jej wprowadzenia zmieniony został także art. 56 k.k., w którym wyłączono stosowanie zasad wymiaru kary i indywidualizacji wymiaru kary w stosunku do środka polegającego na obowiązku naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Ponadto w kodeksie postępowania karnego zlikwidowana została instytucja powództwa cywilnego określona w rozdziale 7, która stała się zbędna. Swoista „konkurencja” instytucji powództwa cywilnego w stosunku do obowiązku naprawienia szkody i zadośćuczynienia w związku z koniecznością spełniania przez powództwo szeregu wymogów formalnych oraz ryzykiem ponoszenia kosztów w wyniku oddalenia powództwa, została dzięki wprowadzonym zmianom – niewątpliwie słusznym – zażegnana, a w konsekwencji tego zabiegu zabezpieczone zostały interesy majątkowe pokrzywdzonego. Konstrukcja art. 46 k.k. funkcjonuje od 2015 r. w niezmienionej formie. Dzięki zmianom, dochodzenie przez pokrzywdzonego roszczeń cywilnych w toku procesu karnego jest ułatwione i nieograniczone do konkretnych przestępstw⁷. Nie oznacza to jednak, że obowiązek taki może być orzeczony za każde przestępstwo, gdyż musi to być zbrodnia lub występki popełnione na szkodę pokrzywdzonego, który ma roszczenie wobec skazanego o naprawienie szkody wynikającej z tych przestępstw, za które oskarżony zostanie skazany⁸.

W kontekście relacji art. 72 § 2 k.k. do art. 46 k.k. podnieść należy fakt, że art. 72 § 2 k.k. stanowiący środek probacyjny, był błędnie utożsamiany ze środkiem kompensacyjnym wynikającym z art. 46 k.k. Rolą środka probacyjnego jest przede wszystkim zweryfikowanie diagnozy dotyczącej postawy sprawcy wobec nałożonych na niego w okresie próby obowiązków. Zgodnie z tezą przywołaną w uzasadnieniu wskazanego powyżej projektu ustawy, w pierwotnym brzmieniu tego przepisu nie było przeszkód by zasądzić odszkodowanie na podstawie art. 46 i nałożyć obowiązek przewidziany

4 M. Kurowski [w:] Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany, red. D. Świecki, LEX/el. 2023, art. 2.

5 Dz. U. z 2015 poz.396

6 Druk nr 2393 cz.1 uzasadnienia do projektu ustawy. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw s. 28.

7 *Ibidem*, s. 88.

8 Wyrok SN z 4.03.2003 r., III KK 127/02, LEX nr 76977.

w art. 72 § 2⁹. Tego rodzaju dualizm został wyeliminowany na skutek wprowadzonej zmiany, która uniemożliwia zastosowanie obowiązku naprawienia szkody w ramach probacji, jeśli został orzeczony środek kompensacyjny.

Analiza obowiązującej od 01.07.2015 r. treści art. 46 k.k. wskazuje na możliwość orzeczenia obowiązku naprawienia szkody i/lub zadośćuczynienia w dwóch trybach. Fakultatywnie, obok skazania sprawcy sąd może dokonać tego z urzędu lub obligatoryjnie, gdy zostaje złożony wniosek o orzeczeniu środka kompensacyjnego. Taki wniosek zgodnie z art. 49a k.p.k. może zostać złożony przez prokuratora lub pokrzywdzonego do czasu zamknięcia przewodu sądowego na rozprawie głównej.

Z art. 46 k.k. jasno wynika, że pojęcia szkody i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę powinny być dekodowane przez pryzmat prawa cywilnego. Szkada jest zatem uszczerbkiem w interesach majątkowych pokrzywdzonego, który może zostać naprawiony poprzez zapłatę odszkodowania. Krzywda jest uszczerbkiem w o charakterze niematerialnym, a jej wyrównanie następuje poprzez zapłatę zadośćuczynienia.

Wyrządzona przestępstwem szkoda może podlegać naprawieniu w całości lub w części, przy czym orzeczenie powinno precyzyjnie określać, czy obowiązek naprawienia szkody powinien nastąpić w całości, czy w oznaczonym fragmencie. Wyrządzona przestępstwem szkoda musi w chwili orzekania faktycznie istnieć¹⁰. Orzeczenie obowiązku naprawienia szkody w części może wystąpić między innymi w przypadku, gdy w toku przewodu nie udało się ustalić wysokości całej wyrządzonej szkody albo w razie, gdy szkoda została przez sprawcę w jakimś elemencie już naprawiona np. poprzez zapłatę kilku pierwszych rat zobowiązania (np. kredytu, pożyczki, bądź zwrot przez organy ścigania lub sprawcę będących przedmiotem kradzieży, przywłaszczenia, oszustwa albo paserstwa części rzeczy lub ich równowartości). Nie jest możliwym, aby na skutek orzeczonego obowiązku naprawienia szkody nastąpiło przysporzenie w majątku pokrzywdzonego¹¹. Innymi słowy: wysokość orzeczonego obowiązku nie powinna przekraczać zakresu faktycznie wyrządzonej przestępstwem szkody albo nie uwzględniać częściowej kompensaty dokonanej wcześniej¹². Na podstawie art. 46 k.k. mogą zostać wyrównane wyłącznie straty w majątku pokrzywdzonego poniesione na skutek popełnionego przestępstwa¹³. W zakresie wyrządzonej przestępstwem szkody mieszczą się *damnum emergens* (szkoda rzeczywista) jak i *lucrum cessans* (utracone korzyści),¹⁴ co do chwili nowelizacji art. 46 k.k. było kwestią dość sporną¹⁵. Z uwagi na fakt, że orzeczenie obowiązku naprawienia szkody od 1 lipca 2015 r. ma charakter

9 Druk nr 2393 cz.1 uzasadnienia (...) s. 17.

10 Wyrok SO w Bydgoszczy z 19.05.2022 r., IV Ka 338/22, LEX nr 3350956; wyrok SA we Wrocławiu z 9.12.2021 r., II AKa 257/21, LEX nr 3522457; wyrok SA w Katowicach z 24.05.2021 r., II AKa 364/20, LEX nr 3342339.

11 Wyrok SN z 12.04.2018 r., III KK 128/18, LEX nr 2490903.

12 Wyrok SN z 1.04.2021 r., IV KK 113/2, LEX nr 3220065.

13 Wyrok SN z 29.03.2011 r., III KK 392/10, LEX nr 794161.

14 Wyrok SA w Warszawie z 26.06.2015 r., II AKa 156/15, LEX nr 1782097; wyrok SA w Gdańsku z 28.12.2016 r., II AKa 358/16, LEX nr 2231713.

15 Wyrok SN z 4.02.2002 r., II KKN 385/01, LEX nr 53028; wyrok SN z 3.09.2009 r., V KK 149/09, Prok. i Pr.-wkl. 2010/9, poz. 10.; wyrok SA w Katowicach z 3.03.2011 r., II AKa 42/11, LEX nr 846484.

kompensacyjny i odnosi się do przepisów prawa cywilnego, nie ma przeszkód, aby Sąd oceniając okoliczności w realiach konkretnej sprawy, zgodnie z art. 359 § 1 i 2 k.c., przy ustalaniu wysokości wyrządzonej przestępstwem szkody, uwzględnił należne odsetki. Datą początkową, od której powinny być naliczane, jest data popełnienia przestępstwa¹⁶.

Do czasu przywołanej powyżej nowelizacji art. 46 k.k., funkcjonował w orzecznictwie spór co do możliwości miarkowania wysokości obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia ze względu na sytuację osobistą sprawcy. Z jednej strony sądy akceptowały taką możliwość¹⁷, z drugiej natomiast ją odrzucały, przywołując pogląd, że zasadą powinno być naprawienie szkody w całości bez względu na sytuację materialną oskarżonego¹⁸. Po 1 lipca 2015 r., po zmianie statusu art. 46 k.k. ze środka karnego na środek kompensacyjny, do którego zastosowanie mają reguły prawa cywilnego, wątpliwości w zakresie miarkowania wysokości odszkodowania zdeaktualizowały się. Kwestia ta uregulowana została np. w art. 362 k.c., z którego wynika, że jeśli poszkodowany przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, to jej naprawienie ulega odpowiedniemu zmniejszeniu. Uwzględnia się przy tym okoliczności, a w szczególności stopień zawinienia stron. Zgodnie z art. 440 k.c. zakres obowiązku naprawienia szkody może być ograniczony ze względu na stan majątkowy poszkodowanego lub odpowiedzialnego za szkodę, gdy wymagają tego zasady współżycia społecznego.

Obowiązek naprawienia szkody może zostać orzeczony solidarnie wobec współsprawców albo w częściach równych, jak i stosownie do udziału w wyrządzonej szkodzi¹⁹. Zgodnie z art. 422 k.c., obowiązek naprawienia szkody może być orzeczony wobec współsprawców, podżegacza, pomocnika lub beneficjenta korzyści wynikających z wyrządzonej szkody, którym może być np. umyślny paser, bowiem jego działanie przyczynia się do utrwalenia uszczerbku pokrzywdzonego²⁰.

W treści orzeczenia, co do obowiązku naprawienia szkody powinno zostać zapisane, w jaki sposób obowiązek winien zostać zrealizowany: czy poprzez restytucję naturalną, czy kompensację w formie pieniężnej. Wynika to z art. 363 k.c., który przewiduje, że jeśli przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe, albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne trudności lub koszty, roszczenie poszkodowanego ogranicza się do świadczenia w pieniądzu.

Wskazać należy, że wysokość obowiązku naprawienia szkody powinna być ustalona według cen obowiązujących w dacie wyrokowania²¹. Istnieje możliwość okreś-

16 Wyrok SA w Katowicach z 25.07.2019 r., II AKa 192/19, LEX nr 2977368.

17 Wyrok SA w Łodzi z 19.04.2016 r., II AKa 13/16, LEX nr 2250074; wyrok SO w Olsztynie z 21.11.2013 r., VII Ka 952/13, LEX nr 1715960.

18 Wyrok SA w Szczecinie z 25.06.2014 r., II AKa 118/14, LEX nr 1504466; wyrok SA w Szczecinie z 11.09.2014 r., II AKa 151/14, LEX nr 1527201; wyrok SA w Warszawie z 13.09.2013 r., II AKa 247/13, LEX nr 1378886.

19 Postanowienie SN z 26.07.2016 r., II KK 196/16, OSNKW 2016, nr 11, poz. 72.

20 Postanowienie SN z 26.07.2016 r., II KK 196/16, OSNKW 2016, nr 11, poz. 72.

21 Postanowienie SN z 27.11.2019 r., III KK 550/19, LEX nr 3364165; wyrok SN z 29.03.2011 r., III KK 392/10, LEX nr 794161; wyrok SA w Warszawie z 2.11.2022 r., II AKa 403/22, LEX nr 3437248.

lenia wysokości odszkodowania na inną chwilę, zgodnie z art. 363 § 2 k.c., niemniej instytucja ta ma wyjątkowy charakter i musi być uzasadniona okolicznościami.

Zgodnie z brzmieniem obowiązującego art. 46 § 1 k.k., obowiązek naprawienia szkody i zadośćuczynienie mogą zostać orzeczone łącznie. Przesłanką orzeczenia zadośćuczynienia jest istotne naruszenie dóbr osobistych pokrzywdzonego albo wyrządzenie cierpień lub innej krzywdy moralnej. Ponadto nie jest możliwe orzeczenie zadośćuczynienia w części²². Zgodnie z przepisami prawa cywilnego, do których należy się odnieść przy okazji procedowania nad instytucją zadośćuczynienia, a w tym art. 445 § 1 k.c., wskazać należy, że nie ma możliwości miarkowania wypłaty świadczenia za doznaną krzywdę. Art. 440 k.c. – nie odnosi się do zadośćuczynienia. Zamożność oskarżonego oraz stopień jego winy, a także możliwość przyczynienia się pokrzywdzonego²³ do powstania uszczerbku, nie wpłyną na wysokość świadczenia za doznaną krzywdę²⁴. Wysokość zadośćuczynieniu może obejmować także odsetki²⁵.

Nie jest możliwym jednoczesne orzeczenie obowiązku naprawienia szkody z nawiązką albo zadośćuczynienia z nawiązką. W § 2 art. 46 użyto sformułowania, że nawiązkę orzeka się zamiast obowiązku lub zadośćuczynienia, gdy ich orzeczenie jest znacznie utrudnione²⁶.

W razie zaistnienia w toku procesu karnego trudności dowodowych²⁷ w wyliczeniu wysokości wyrządzonej szkody lub uszczerbku o charakterze niemajątkowym, sąd może orzec nawiązkę, która stanowi formę ryczałtowego określenia wyrządzonej szkody lub krzywdy²⁸. Nawiązka stanowi surogat obowiązku naprawienia i/lub zadośćuczynienia. Zasadą jest więc orzekanie instytucji przewidzianych w art. 46 § 1 k.k., a w przypadku problemów z właściwym wykorzystaniem norm prawa cywilnego, możliwe jest orzeczenie nawiązki²⁹. Wysokość nawiązki na rzecz pokrzywdzonego lub osoby najbliższej została ograniczona do 200 000,00 zł. W przypadku ustalenia większej liczby osób najbliższych, których sytuacja życiowa wskutek śmierci pokrzywdzonego uległa znacznemu pogorszeniu, nawiązkę orzeka się na rzecz każdego z nich.

Zgodnie ze stanowiskiem judykatury, wysokość nawiązki można miarkować, ale z uwzględnieniem „rozmiaru szkód, a szczególnie rozmiaru krzywdy wyrządzonej pokrzywdzonemu, ocenianej zwłaszcza przez pryzmat subiektywnych doznań ofiary przestępstwa, sposobu działania sprawcy, jak również tego, jaki wpływ na stan psy-

22 Wyrok SA w Warszawie z 26.05.2023 r., II AKa 122/23, LEX nr 3581612; P. Kozłowska-Kalisz [w:] Kodeks karny. Komentarz aktualizowany, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2023, art. 46.

23 Wyrok SA w Gdańsku z 21.01.2021 r., II AKa 334/20, LEX nr 3197237.

24 Wyrok SA w Poznaniu z 26.09.2017 r., II AKa 142/17, LEX nr 2402488; postanowienie SN z 10.10.2013 r., V KK 130/13, LEX nr 1402695.

25 Postanowienie SN z 27.11.2019 r., III KK 550/19, LEX nr 3364165.

26 Wyrok SA w Krakowie z 27.02.2007 r., II AKa 25/07, KZS 2007, nr 4, poz. 25.

27 Wyrok SA w Szczecinie z 30.04.2021 r., I ACa 216/21, LEX nr 3216587.

28 Wyrok SA w Krakowie z 21.12.2021 r., I ACa 997/20, LEX nr 3329462.

29 P. Kozłowska-Kalisz [w:] Kodeks karny. Komentarz aktualizowany, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2023, art. 46.

chiczny osoby pokrzywdzonej wywołało znalezienie się w sytuacji ofiary przestępstwa.³⁰

Jeżeli odszkodowanie, zadośćuczynienie lub nawiązka nie zaspokajają w całości roszczeń pokrzywdzonego, to zgodnie z art. 46 § 3 możliwe jest dochodzenie tej części zobowiązania w toku procedury cywilnej. Paragraf ten powieli regulację wyszczególnioną w art. 415 § 2 k.p.k.

Na zakończenie rozważań dotyczących obowiązku naprawienia szkody wskazać należy art. 415 § 1 k.p.k., zdanie drugie. Stanowi on tak zwaną klauzulę antykumulacyjną. Norma ta zabrania orzekania w procesie karnym odszkodowania, zadośćuczynienia lub nawiązki, jeśli roszczenie wynikające z popełnionego przestępstwa jest przedmiotem innego postępowania albo o roszczeniu tym rozstrzygnięto. Uregulowanie to stanowi naturalną konsekwencję okoliczności, że obowiązek naprawienia szkody, zadośćuczynienia lub nawiązka uznawane są za nadające się do egzekucji w drodze procedury cywilnej, po zaopatrzeniu w klauzulę wykonalności. Przepis ten pełni funkcję gwarancyjną zapobiegającą dublowaniu tytułów wykonawczych o to samo roszczenie, po to, by zapobiec dwukrotnemu przysporzeniu o to samo. Klauzula antykumulacyjna pozostaje aktualna nawet w sytuacji umorzenia postępowania egzekucyjnego w przypadku dochodzenia roszczenia na drodze cywilnej³¹.

Art. 244 c k.k. jako narzędzie zabezpieczenia interesów majątkowych pokrzywdzonego przestępstwem

W 2022 r. przedstawiono projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Punktem wyjścia ustawodawcy do wprowadzenia zmian była potrzeba zwiększenia prawnokarnej ochrony pokrzywdzonych czynami godzącymi w najważniejsze dobra: życie i zdrowie, własność, wolność, wolność seksualną. Wraz z wprowadzanymi zmianami zwiększyła się represyjność prowadzonej polityki karnej. Projektodawcy uzasadniali, że „racjonalne zaostrzenie prawa karnego, w szczególności ukierunkowane na zwalczanie zachowań godzących w dobra prawne o kardynalnym charakterze, stanowi przejaw nowoczesnej polityki karnej, wzmacniając faktyczny poziom ochrony bezpieczeństwa obywateli”³². Oprócz szeregu wprowadzonych zmian, w projekcie kodeksu karnego przewidziano dodanie art. 244 c, który wszedł w życie 1 października 2023 r.:

- Art. 244 c §1. Kto uchyła się od wykonania orzeczonego przez sąd na rzecz pokrzywdzonego lub osoby dla niego najbliższej, za przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego, środka kompensacyjnego w postaci obowiązku naprawienia szko-

30 Wyrok SA w Warszawie z 7.11.2022 r., II AKa 416/22, LEX nr 3437247.

31 Wyrok SA w Warszawie z 29.11.2017 r., II AKa 355/17, LEX nr 2412791.

32 Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Projekt, Druk nr 2024, s. 2.

dy lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę albo nawiązki, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

- § 2. Nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1, który wykonał w całości orzeczony wobec niego środek kompensacyjny nie później niż przed upływem 30 dni od dnia pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego.
- § 3. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Projektodawca zwrócił uwagę na fakt, że przepisy rozdziału XXX k.k. chronią prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, a więc zasadnym jest uzupełnić chronione wartości o uchylenie się od orzeczonego przez sąd środka kompensacyjnego w postaci obowiązku naprawienia szkody, obowiązku zadośćuczynienia za doznaną przez inną osobę krzywdę lub nawiązki na rzecz pokrzywdzonego lub osoby mu najbliższej. W projekcie użyto stwierdzenia, że środek kompensacyjny, to „środek reakcji karnej na czyn przestępny, którego celem jest zabezpieczenie majątkowych interesów pokrzywdzonego w związku z popełnionym na jego szkodę przestępstwem”³³.

Projektowany przepis art. 244 c k.k. spotkał się z uwagami już na etapie konsultacji. Akcentowano fakt braku związku między przekwalifikowaniem obowiązku naprawienia szkody na środek kompensacyjny a wprowadzaniem nowej normy prawa karnego określonej w art. 244c. Ponadto wskazywano na zrównanie celów środków kompensacyjnych z celami i funkcjami środków karnych oraz jaskrawe zróżnicowanie sytuacji zobowiązanych do naprawienia szkody w postępowaniu karnym i cywilnym oraz samych pokrzywdzonych przestępstwem. Podnoszono argument, że sytuacja prawna osoby pokrzywdzonej przestępstwem, gdzie orzeczony został obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia w postępowaniu cywilnym, nie będzie w świetle art. 244 c k.k. tak korzystna, jak pokrzywdzonego, na rzecz którego sąd orzekł taki obowiązek w postępowaniu karnym – co stoi w oczywistej sprzeczności z konstytucyjnym zapisem artykułu 32 ust. 1³⁴. Uwagi nie zostały uwzględnione, a 1 października 2023 roku omawiany przepis kodeksu karnego wszedł w życie.

Nowe uregulowanie niewątpliwie wzmacnia pozycję pokrzywdzonego, gdyż dzięki zapisom kodeksowym zyskuje on realną możliwość wyegzekwowania orzeczonych środków kompensacyjnych w postępowaniu karnym. Do tej pory pokrzywdzony mógł na podstawie prawomocnego wyroku sądu stanowiącego tytuł egzekucyjny występować z wezwaniem do zapłaty, jeżeli natomiast skazany nie przejawiał woli wywiązania się z tego obowiązku, pokrzywdzony mógł wystąpić do sądu z wnioskiem o nadanie orzeczeniu klauzuli wykonalności i w ten sposób otrzymać tytuł wykonawczy, będący podstawą wszczęcia egzekucji komorniczej. W aktualnym stanie prawnym pokrzywdzony może także złożyć zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa uchylenia się od obowiązku naprawienia szkody. W związku z faktem, że jest to przestępstwo o charakterze „wnioskowym” do zainicjowania ścigania, wymagane jest formalne złożenie przez pokrzywdzonego wniosku o ściganie. W ten sposób ustawo-

33 *Ibidem*, s. 79.

34 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483).

dawca daje pokrzywdzonemu możliwość wyboru zastosowania reakcji prawnokarnej wobec sprawcy takiego czynu. Na uwagę w kontekście wzmocnienia pozycji pokrzywdzonego zasługuje także klauzula niekaralności określona w art. 244§2 c k.k., zgodnie z którą sprawca przestępstwa uchylania się od orzeczonego obowiązku naprawienia szkody nie będzie podlegał karze, gdy w całości wykona ciężący na nim obowiązek kompensacyjny, nie później niż w ciągu 30 dni od chwili jego pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego. Według ustawodawcy taka forma nakłonienia sprawcy do wypełnienia obowiązku wobec pokrzywdzonego wpisuje się w ramy działania sprawiedliwości naprawczej. Nie sposób się jednak zgodzić z takim argumentem w sytuacji, gdy sprawca wypełnia obowiązek naprawienia szkody, by uniknąć kary, a nie – zgodnie z ideą sprawiedliwości naprawczej, która zakłada komunikację pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą w celu osiągnięcia wspólnego porozumienia oraz sposobu naprawienia szkody lub czynu niedozwolonego oraz osiągnięcia sprawiedliwości³⁵ – dobrowolnie chce naprawić krzywdę wyrządzoną przestępstwem³⁶.

Analizując przepis artykułu 244 c k.k., należy zwrócić uwagę na ustawowe znamiona tego przestępstwa. Sprawcą może być wyłącznie osoba, wobec której orzeczono obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub nawiązkę. Występek ten należy do kategorii przestępstw indywidualnych. Przedmiotem ochrony jest prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w materii poszanowania decyzji sądy, który nakłada powinności związane z orzecznym wobec sprawcy środkiem kompensacyjnym, bezpośrednim natomiast przedmiotem ochrony jest zagwarantowanie wykonania orzeczonego przez sąd środka kompensacyjnego, który przyjmuje formę obowiązku naprawienia szkody, zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub nawiązki. Występku tego sprawca może dopuścić się jedynie umyślnie, działając zarówno w zamiarze bezpośrednim, jak i ewentualnym³⁷. Czyn sprawcy manifestuje się w uchylaniu się od orzeczonego przez sąd środka kompensacyjnego w postaci obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub nawiązki. Zgodnie z orzecznictwem dotyczącym przestępstwa niealimentacji, którego znamieniem jest właśnie „uchylanie się”, należy rozumieć, że zachodzi ono wtedy, „(...) gdy zobowiązany mając obiektywną możliwość wykonywania tego obowiązku, nie dopełnia go ze złej woli. W szczególności ma to miejsce wtedy, kiedy wykazuje negatywny stosunek psychiczny do wykonywania ciężącego na nim obo-

35 T. Chapman, M. Laxminarayan, K. Vanspauwen, *Manual on restorative justice values and standards for practice*, European Forum for Restorative Justice, Leuven 2021, s. 11

36 Już w latach XXX-tych ubiegłego wieku uważano, że naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem stanowi dla sprawcy możliwość zrehabilitowania się. W kodeksie karnym z 1932 roku w art. 62§2 zapisano „Jeżeli stosunki gospodarcze skazanego na to pozwalają, sąd może zobowiązać skazanego, by wynagrodził szkody, zrażdzone przestępstwem, w czasie i w rozmiarach ustalonych w wyroku.” Zapis kodeksowy dawał sędziemu prawo do zobowiązania skazanego do naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem przy orzeczeniu warunkowego zawieszenia kary. Jak zwracał uwagę Wacław Makowski w Komentarzu: „Wynagrodzenie szkód ma w tym wypadku charakter penitencjarny i powinno być stosowane, jako środek oddziaływania moralnego, jako danie możliwości osobie, która spełniła przestępstwo, naprawienia spełnionego zła i w ten sposób nie tylko uniknięcia kary, ale i zrehabilitowania się moralnego” Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny, Dz. U. 1932 nr 60, poz.571, W. Makowski, Kodeks karny: komentarz, Warszawa 1937, s. 223

37 D. Kala, P. Kosmaty (red.), Kodeks karny Komentarz do zmian, T. III (2015–2023), Kraków, 2024

wiązku, co sprawia, że mimo obiektywnej możliwości jego wykonania, obowiązku tego umyślnie nie wypełnia, gdyż wypełnić go nie chce lub też lekceważy. Ten negatywny stosunek psychiczny winien być przy tym wykazany stosownymi dowodami.”³⁸ Ł. Pilarczyk zwraca uwagę, że przestępstwo niealimentacji polega na nierealizowaniu świadczenia pieniężnego, które ma charakter okresowy, a zatem odwoływanie się do interpretacji pojęcia „uchylania” w kontekście znamienia art. 244 c k.k. może nastąpić w dość ograniczonym zakresie³⁹. Autor stoi na stanowisku, że należy przyjąć znaczenie pojęcia uchylania się od obowiązków probacyjnych określonych w art. 68§ 2 k.k. oraz art. 75§ 2 k.k., gdzie samo pojęcie „uchylania” rozumie się tylko takie zaniechanie sprawcy, które wynika z jego złej woli i negatywnego stosunku psychicznego względem wykonania nałożonego na niego obowiązku, a nie każde zachowanie polegające na zaniechaniu jego wykonania⁴⁰. Konkludując, o realizacji znamienia „uchylania” od obowiązku w kontekście art. 244c k.k. decydować będą łącznie spełnione przesłanki: sprawca ma obowiązek naprawienia szkody wynikający z ustawy lub orzeczenia sądu, zgodnie z zapisami kodeksowymi jego niezrealizowanie będzie niosło konsekwencje karne dla sprawcy, który mając faktyczną możliwość wykonania nałożonego nań obowiązku intencjonalnie i ze złej woli nie podporządkowuje się jego wykonaniu⁴¹.

W związku z tym, że przepis kodeksowy wszedł do porządku prawnego 1 października 2023 r., ściganiu podlega czyn wypełniający jego znamiona po tej dacie, jednakże dla samego bytu przestępstwa nie ma znaczenia czas orzeczenia przez sąd środka kompensacyjnego na rzecz pokrzywdzonego.

Jak już przywołano, przestępstwo określone w art. 244 c k.k. daje pokrzywdzonym istotne narzędzie do realnego dochodzenia określonych wyrokiem sądu orzeczeń środków kompensacyjnych w postaci naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. W tabeli poniżej przedstawiono dane liczbowe obrazujące skalę zjawiska orzekania takich środków przez sądy rejonowe i okręgowe w okresie pięciu lat poprzedzających wprowadzenie przepisu karnego dotyczącego uchylania się od wykonania obowiązku naprawienia szkody.

W latach 2018–2022 sądy rejonowe i okręgowe nałożyły w swoich orzeczeniach łącznie 294 401 środków kompensacyjnych w postaci naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. W analizowanym okresie zauważalny jest trend rosnący: rośnie liczba orzeczeń środków kompensacyjnych zarówno w orzeczeniach sądów okręgowych, jak i rejonowych, a wzrost procentowy w ciągu pięciu następujących po sobie lat wyniósł 61,5%. Biorąc powyższe pod uwagę należy uznać, że wprowadzony przepis karny może realnie pomóc pokrzywdzonym w wyegzekwowaniu na drodze postępowania karnego naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem.

38 Wyrok SN z dnia 10 maja 2023 r., II KK 135/23

39 Ł. Pilarczyk, *Przestępstwo uchylania się...*, op.cit., s. 196

40 *Ibidem*, s. 197

41 K. Postulski, Rozumienie „uchylania się” od dozoru lub obowiązków probacyjnych. Glosa do postanowienia s. apel. z dnia 19 lutego 2016 r., II AKZw 30/16, LEX/el.2016

Tabela 1. Środki kompensacyjne określone w art. 46§ 1 k.k. orzekane w latach 2018–2022 nałożone orzeczeniem w sądach okręgowych i sądach rejonowych w Polsce

	2018	2019	2020	2021	2022*
Sądy okręgowe					
Środki kompensacyjne – art. 46§ 1 k.k.	1876	3427	7253	5478	5823
Sądy rejonowe					
Środki kompensacyjne – art. 46§ 1 k.k.	42793	47332	50027	64099	66313
Łącznie:	44669	50759	57280	69557	72136

* dane wstępne

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości⁴²

By zobrazować skalę zjawiska dotyczącego postępowań przygotowawczych z art. 244 c k.k. w tabeli poniżej przedstawiono dane dotyczące liczby wszczętych i zakończonych postępowań wraz z rodzajami zakończenia postępowania, od momentu wejścia w życie omawianego przepisu, czyli od 1.10.2023 r. oraz w 2024 roku.

Tabela 2. Postępowania przygotowawcze z art. 244 c k.k. w latach 2023–2024

Okres	Postępowania wszczęte	Postępowania zakończone	Postępowania zakończone aktem oskarżenia	Postępowania zakończone brakiem cech przestępstwa	Inne	Postępowania zakończone zawieszeniem
01.10.-31.12.2023 r.	32	7	2	4	1	1
01.01.-31.01.2024 r.	551	431	162	241	28	69

Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Policji⁴³

Z danych statystycznych wynika, że w ostatnim kwartale 2023 roku, kiedy do polskiego porządku prawnego wszedł art. 244 c k.k. wszczęto trzydzieści dwa postępowania przygotowawcze, zakończono siedem. Cztery postępowania zostały zakończone na podstawie art. 17§ 1 pkt. 1 i 2 kodeksu postępowania karnego⁴⁴ (k.p.k), dwa postępowania zakończono skierowaniem aktu oskarżenia do sądu, jedno postępowanie zostało zawieszono na podstawie art. 22§ 2 k.p.k⁴⁵.

W 2024 roku Policja wszczęła łącznie 440 269 postępowań przygotowawczych⁴⁶, z czego 551 postępowań dotyczyło art. 244 c k.k. Postępowania przygotowawcze do-

42 Odpowiedź na wniosek o udzielenie informacji publicznej, Departament Strategii i Funduszy Europejskich, DSF-II.082.174.2023

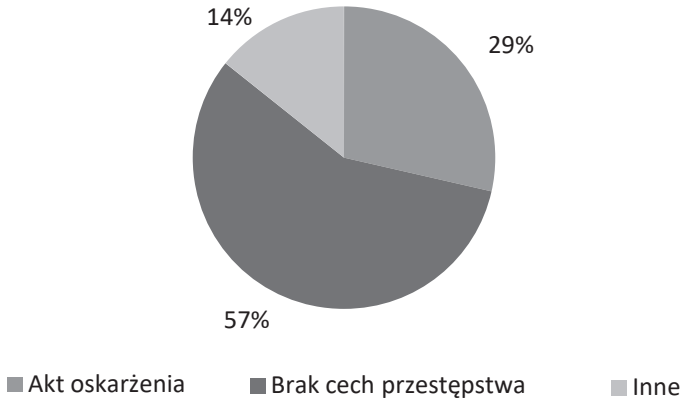
43 Odpowiedź na wniosek o udzielenie informacji publicznej, nr Kom-244/229/2025

44 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego. Dz. U. z 2025 r. poz. 46

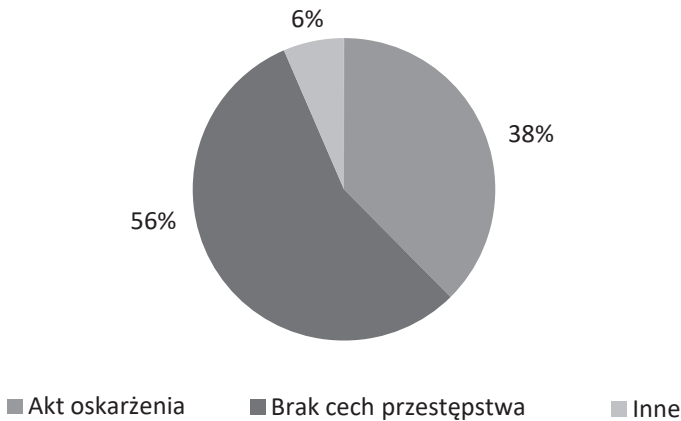
45 Art. 22. § 1 k.p.k.: Jeżeli zachodzi długotrwała przeszkoda uniemożliwiająca prowadzenie postępowania, a w szczególności jeżeli nie można ująć oskarżonego albo nie może on brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby, postępowanie zawieszono na czas trwania przeszkody

46 <https://isp.policja.pl/isp/aktualnosci/18325,Zwalczenie-przestepczosci-kryminalnej.html>, data dostępu 12.03.2025 r.

tyczące uchylania się od obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub nawiązki stanowiły ok. 0,12% wszystkich postępowań wszczętych w Polsce w analizowanym okresie. W 2024 roku zakończono 431 postępowań, w 241 przypadkach postępowanie zakończyło się stwierdzeniem braku cech przestępstwa, 161 zakończono skierowaniem aktu oskarżenia do sądu, 69 natomiast zawieszono z uwagi na długotrwałą przeszkodę uniemożliwiającą prowadzenia postępowania.

Rys. 1. Art. 244c k.k. sposoby zakończenia postępowania w 2023 r.

Rys. 2. Art. 244c k.k. sposoby zakończenia postępowania w 2024 r.

Warto zwrócić uwagę na liczbę postępowań zakończonych brakiem cech przestępstwa, która znajduje się na pierwszym miejscu wśród rodzajów zakończenia postępowań kwalifikowanych z art. 244 c k.k. Obiektywną przesłanką skutkującą statystycznym umorzeniem postępowania z powodu braku cech przestępstwa jest brak możliwości po stronie skazanego zaspokojenia roszczeń pokrzywdzonego często

z powodu nieposiadania zasobów majątkowych umożliwiających zapłatę orzeczonego środka kompensacyjnego, ale także spowodowany np. odbywaniem kary pozbawienia wolności – bez sposobności wykonywania w okresie detencji pracy zarobkowej. Jak przywołano powyżej, sprawca przestępstwa uchylania się od wykonania środka kompensacyjnego musi działać celowo w zamiarze nieuiszczenia obowiązku naprawienia szkody, zadośćuczynienia lub nawiązki. Aby udowodnić tego rodzaju znamię, konieczne jest obiektywne dysponowanie przez sprawcę majątkiem umożliwiającym zaspokojenie roszczeń, mimo braku konieczności uwzględniania przez sąd sytuacji oskarżonego w przypadku orzekania o zadośćuczynieniu. Innymi słowy łatwo w takim przypadku o pewien paradoks. Z jednej strony sąd orzekając zadośćuczynienie zwolniony jest z ustaleń w zakresie sytuacji majątkowej oskarżonego i może orzec tego rodzaju środek kompensacyjny nawet w sytuacji, gdy sprawca w chwili orzekania i perspektywie nie ma środków na jego zaspokojenie. Natomiast do przypisania sprawcy odpowiedzialności z art. 244 c k.k. sąd zobowiązany jest zbadać sytuację majątkową sprawcy, czy miał on możliwość zaspokojenia orzeczonego obowiązku naprawienia szkody, jednak przez swoją niechęć bądź lekceważenie tego nie uczynił. Jeśli w toku procesu karnego organy procesowe nie ustaliły majątku sprawcy umożliwiającego zapłatę obowiązku naprawienia szkody, zadośćuczynienia lub nawiązki – to nie będzie możliwym przypisanie mu znamienia uchylania się. W związku z tym konieczność udowodnienia zamiaru relatywnie tylko w niewielkiej liczbie przypadków skutkować będzie poniesieniem odpowiedzialności karnej przez osoby uchylające się od realizacji obowiązku zapłaty środka kompensacyjnego. Raczej regułą niż rzadkością jest brak majątku po stronie sprawców tego rodzaju przestępstw. Skazanie z art. 244 c k.k. może faktycznie dotyczyć przypadków, gdy sprawca korzystając z dobrodziejstwa instytucji dobrowolnego poddania się karze⁴⁷ przyzna się do dysponowania majątkiem umożliwiającym przynajmniej częściowe zaspokojenie orzeczonych środków kompensacyjnych oraz intencjonalnego uchylania się od wykonania środka kompensacyjnego albo w toku postępowania przygotowawczego taka okoliczność zostanie bezspornie wykazana. Umorzenie z powodu braku znamion czynu zabronionego może nastąpić także w sytuacji, gdy po pierwszym kontakcie ze strony organów ścigania, skazany wypełni nałożony obowiązek. W takich okolicznościach będzie utrudnione przypisanie umyślności jego działania, a dla organów ścigania kwestią wtórną będzie rozstrzygnięcie w zakresie przesłanki umorzenia pomiędzy art. 17 § 1 pkt 2 lub pkt 4 k.p.k. Niezależnie od powyższego zwraca także uwagę duża liczba postępowań zawieszonych z powodu długotrwałej przeszkody. Z uwagi na brak szczegółowych danych statystycznych, nie jest możliwym jednoznaczne określenie jakie okoliczności najczęściej uniemożliwiają prowadzenie postępowania.

⁴⁷ Art. 335 § 1 k.p.k. i 387 § 1 k.p.k.

Podsumowanie

Nowelizacje kodeksu karnego ostatnich lat znacząco wzmocniły pozycję pokrzywdzonego w zakresie omawianym w niniejszej publikacji. Pierwsza z nich – datowana na 2015 rok nadała obowiązkowi naprawienia szkody charakter wyłącznie kompensacyjny i dzięki temu proces dochodzenia roszczeń w postępowaniu karnym w znaczący sposób został uproszczony. Wprowadzenie art. 244 c do Kodeksu karnego stanowiło kolejny krok w kierunku zabezpieczenia interesów majątkowych pokrzywdzonych przestępstwem.

Mimo wątpliwości, przywołane regulacje kodeksowe należy ocenić pozytywnie. Dane statystyczne wskazują na rosnącą rolę środków kompensacyjnych w orzecznictwie sądów powszechnych w Polsce. Wynikać to może z jednej strony z rosnącej świadomości prawnej po stronie pokrzywdzonych, a z drugiej strony rosnącej wrażliwości prokuratorów i sędziów w aspekcie uwzględnienia w toku procesu karnego prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego, którym jest kompensacja wyrządzonych przestępstwem szkód. Nie bez znaczenia może być także konieczność poprawy skuteczności egzekucji w obszarze orzekanych środków kompensacyjnych. Zgodnie z danymi przywołanymi w raporcie Najwyższej Izby Kontroli pn. *Odzyskiwanie mienia pochodzącego z przestępstw*⁴⁸ w latach 2010–2014 w państwach Unii Europejskiej czasowo zajęto lub zamrożono blisko 2,2% aktywów pochodzących z czynów przestępnych, a ostatecznie konfiskacie poddano zaledwie 1,1% z nich.⁴⁹ Z tego też powodu cała wspólnota od lat boryka się z koniecznością zwiększenia skuteczności w obszarze zabezpieczeń majątkowych oraz odbierania sprawcom nielegalnie pozyskanych majątków. Wprowadzenie do porządku prawnego art. 244 c k.k. z pewnością poprawi efektywność podejmowanych przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości w tym obszarze działań, które należy zaliczyć do kategorii korzystnych z punktu widzenia pokrzywdzonego. Na marginesie warto wspomnieć, że rewolucję w tym aspekcie spowoduje implementowanie do krajowego ustawodawstwa dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2024/1260 w sprawie odzyskiwania i konfiskaty mienia. Wspomniany akt prawny pozwoli stworzyć spójny i skonsolidowany system poszukiwania i odzyskiwania mienia poprzez zwiększenie roli krajowego biura do spraw odzyskiwania mienia oraz wprowadzenie nowej instytucji odpowiedzialnej za zarządzanie odzyskanym od sprawców przestępstw mieniem.

Konkludując, przyznanie organom ścigania i wymiarowi sprawiedliwości kolejnego narzędzia służącego do poprawy sytuacji pokrzywdzonego i tym samym lepszej realizacji celów postępowania przygotowawczego w zakresie uwzględniania prawnie chronionych interesów dotyczących indemnizacji wyrządzonych szkód – zgodnie z założoną hipotezą stanowi wzmocnienie pozycji pokrzywdzonego **w uzyskaniu**

48 Informacja o wynikach kontroli *Odzyskiwanie mienia pochodzącego z przestępstw*, Najwyższa Izba Kontroli, KPB.430.009.2019 Nr ewid. 158/2019/P/18/037/KPB.

49 *Ibidem*, s. 14

zaspokojenia z orzeczonych na jego rzecz środków kompensacyjnych. Niemniej nie sposób przejść obojętnie wobec pojawiających wątpliwości co do poprawy sytuacji pokrzywdzonego, które wynikają z nierzadkich sytuacji związanych z brakiem możliwości przypisania sprawcy umyślnego zamiaru materializującego się poprzez intencjonalny brak chęci uiszczenia środka kompensacyjnego lub lekceważenie w realizacji tego obowiązku. Zalecana byłaby ostrożność w kontekście właściwej oceny sytuacji procesowej potencjalnego sprawcy przestępstwa z art. 244 c k.k. Warto, aby o zamiarze nie przesądzać w binarnym, zero-jedynkowym systemie dysponowania przez sprawcę majątkiem na zaspokojenie orzeczonego środka kompensacyjnego lub też nie. Właściwa ocena zamiaru winna być dokonywana przez pryzmat możliwości zarobkowych, analogicznie jak ma to miejsce przy orzekaniu obowiązku alimentacyjnego i wydaje się, że kształtowanie poglądów judykatury w wykładni art. 244 c k.k. powinno zmierzać w takim kierunku.

Na zakończenie warto podkreślić, że nie należy tracić z pola widzenia pewnego zagrożenia wynikającego z wprowadzenia tego przepisu do obiegu prawnego. Według autorów każde instrumentalne wykorzystywanie procedury karnej do polepszania sytuacji procesowej w sprawach cywilnych albo pełnego spektrum procesu windykacji, jest niekorzystnym zjawiskiem. Z doświadczeń wynika, że jednym z takich przepisów, jest art. 300 k.k., który kryminalizacją obejmuje działania sprawców ukierunkowane na uszczuplenie lub udaremnianie zaspokojenia wierzyciela. Istnieje ryzyko, że art. 244 c k.k. może stać się narzędziem wyłącznie w rękach firm pożyczkowych i windykacyjnych wykorzystywanym do polepszania wyników finansowych międzynarodowych grup kapitałowych obecnych w tej branży.

Bibliografia

1. Chapman, T., Laxminarayan, M., Vanspauwen, K. (2021), *Manual on restorative justice values and standards for practice*. European Forum for Restorative Justice
2. Kala, D., Kosmaty, P. (Red.) (2024). *Kodeks karny: Komentarz do zmian (Tom III: 2015–2023)*. Wolters Kluwer.
3. Kozłowska-Kalisz, P. (2023). W: M. Mozgawa (Red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany* (art. 46). LEX/el.
4. Kurowski, M. (2023). W: D. Świecki (Red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany* (art. 2). LEX/el.
5. Lach, A., Gołdyn-Badowiec, R. (2024). Przesłębstwo uchylania się od wykonania orzeczonego przez sąd środka kompensacyjnego jako instrument wsparcia pokrzywdzonego: Uwagi na tle porządków prawnych wybranych państw europejskich. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 86(4).
6. Łazarz, M. (2021). Odpowiedzialność karna za uchylanie się od wykonania środka kompensacyjnego. *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa KUL*, 16(18), 1.
7. Makowski, W. (1937). *Kodeks karny: Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
8. Pilarczyk, Ł. (2023). Przesłębstwo uchylania się do wykonania środka kompensacyjnego (art. 244c Kodeksu karnego) – Ocena zasadności wprowadzenia regulacji. *Prawo w Działaniu – Sprawy Karne*, 55.

Akty prawne

1. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1932 nr 60, poz. 571)
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997), Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483
3. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2025, poz. 46)
4. Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Projekt, Druk nr 2024

Orzecznictwo sądowe

1. Sąd Najwyższy (2002), Wyrok z dnia 4 lutego 2002 r., II KKN 385/01 (LEX nr 53028)
2. Sąd Najwyższy (2003), Wyrok z dnia 4 marca 2003 r., III KK 127/02 (LEX nr 76977)
3. Sąd Apelacyjny w Krakowie (2007), Wyrok z dnia 27 lutego 2007 r., II AKA 25/07 (KZS 2007, nr 4, poz. 25)
4. Sąd Najwyższy (2009), Wyrok z dnia 23 lipca 2009 r., V KK 124/09 (LEX nr 519632)
5. Sąd Najwyższy (2011), Wyrok z dnia 29 marca 2011 r., III KK 392/10 (LEX nr 794161)
6. Sąd Apelacyjny w Warszawie (2013), Wyrok z dnia 13 września 2013 r., II AKA 247/13 (LEX nr 1378886)
7. Sąd Najwyższy (2013), Postanowienie z dnia 10 października 2013 r., V KK 130/13 (LEX nr 1402695)
8. Sąd Apelacyjny w Warszawie (2015), Wyrok z dnia 26 czerwca 2015 r., II AKA 156/15 (LEX nr 1782097)
9. Sąd Apelacyjny w Gdańsku (2021), Wyrok z dnia 21 stycznia 2021 r., II AKA 334/20 (LEX nr 3197237)

10. Sąd Apelacyjny w Warszawie (2022), Wyrok z dnia 2 listopada 2022 r., II AKa 403/22 (LEX nr 3437248)
11. Sąd Najwyższy (2023), Wyrok z dnia 10 maja 2023 r., II KK 135/23 (LEX nr 3581612)

Raporty i dokumenty instytucjonalne

1. Najwyższa Izba Kontroli (2019), *Informacja o wynikach kontroli – Odzyskiwanie mienia pochodzącego z przestępstw* (KPB.430.009.2019, Nr ewid. 158/2019/P/18/037/KPB)